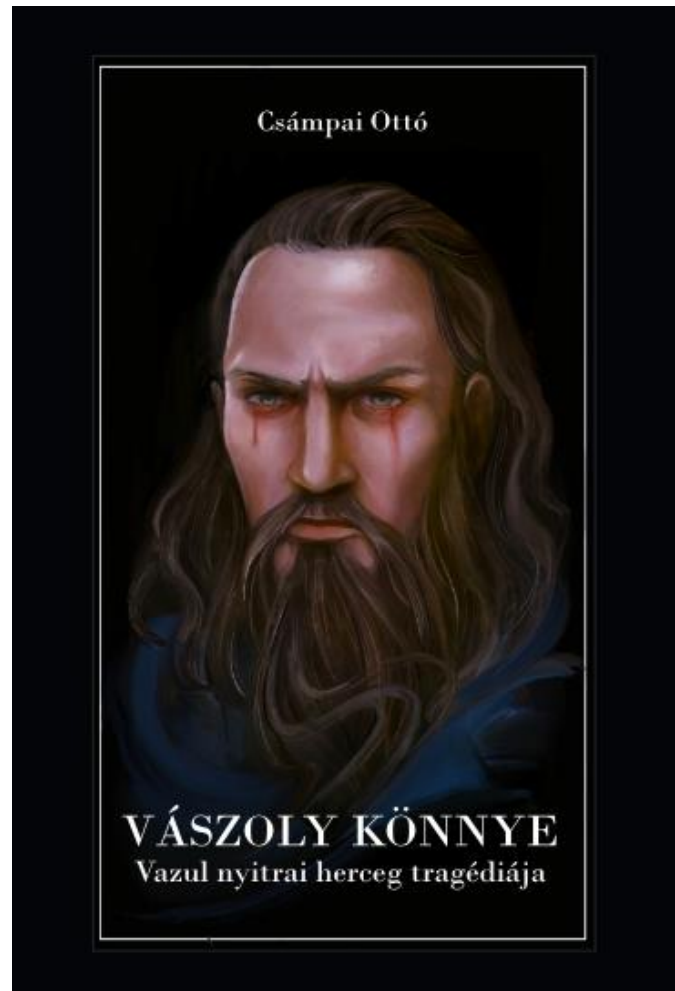

Csámpai Ottó (Nyitracsehi):
Vászoly könnye – Vazul nyitrai herceg
tragédiája⁴⁵⁹

A szerző legújabb könyve, amely a „Vászoly könnye – Vazul nyitrai herceg tragédiája” címet viseli, a Kárpát-medence középkori történetének fordulópontját dolgozza fel, amikor az új évezred küszöbén I. (Szent) István király vezetése alatt egy új államegység jött létre. A történelmi események sorozatának központja a középkori Nyitra, amely Vászoly herceg székhelye lett. Ott készült a trónutódlásra, majd ott raboskodott és ott is vesztette el szeme világát, hogy ne tudja elfoglalni a trónt.

A kiadvány célja, összegezni a legkülönbözőbb ismeretanyagot és irodalmi forrásokat Vászoly nyitrai hercegről, tragikus haláláról, rávilágítani származására, megvakításának fő okaira, és feltárni ennek az alattomos cselekménynek a lehetséges gyanúsítottjait. A szerző

⁴⁵⁹ Püski Kiadó, Budapest 2024, keménykötésű, A4 formátum, 160 oldal, ISBN 978-963-302-383-9

A borítótervet Kaltenecker Dóra festménye alapján Földessy Rita készítette.

A könyv hátlapján szereplő ajánlás Földessy László munkája.

tudatában van annak, hogy ugyanúgy, mint az előző korok történészei, ő sem fogja megtalálni a teljes igazságot, de szeretné közelebb hozni az olvasó számára Árpád nagyfejedelem utáni évszázadok bonyolult és ellentmondásos időszakát. Ennek az időszaknak az egyik szereplője és egyben áldozata, Vászoly herceg, aki a tudományos és szakmai dolgozatok mellett legalább kéttucatnyi szépirodalmi mű fő- vagy mellékszereplője. A könyv írója ezeknek a tartalmát is figyelembe vette, mert a művészeti irodalomnak megvan a sajátos nézőpontja, amely túlmutat a fellelhető forrásanyag határain, és gondolatai ezáltal gyakran hozzájárulhatnak a történettudomány művelőinek eredményeihez.

A könyv tartalma a bevezető és záró gondolatokon kívül, öt fejezetre tagolódik. Az első fejezet a Nyitrai hercegséggel és annak uraival foglalkozik. Az ilyen fejedelemség intézményét a keletről érkező magyarok a türk államrendszer örökségeként hozták magukkal a Kárpát-medencébe. Ez gazdagította azokat a széttagolt területi közigazgatási szerveket, amelyek a meglévő rokon- (különösen a székelyeket), valamint a meghódított és hozzácsatolt népcsoportokat irányították, amelyek aztán egyetlen szilárd államalakulatba egyesültek. A Nyitra környéki terület egy részét Huba vezérnek adományozták, akit Árpád fejedelem a nyitrai vár és a környező erődítmények ispánjává nevezett ki. Géza fejedelem uralkodása alatt az egész terület „hivatalosan” a trónörökösnek választott személy közigazgatási ténykedésének térsége lett. Ebből a területből alakult ki a későbbi Nyitra megye.

A második fejezet „A magyarok pogánysága” címmel, a magyar nép vallási-kulturális identitásának legvitatottabb kérdéseivel foglalkozik. Magát Vazul a szakirodalom gyakran tekinti pogánynak. Megjegyzendő azonban, hogy a vallási terminológiában a pogány (lat. paganus = vidéki, falusi) kifejezés a szóban forgó időszakban azokra vonatkozott, akik sem a keresztény, sem a zsidó vallás hívei nem voltak. Anélkül, hogy a könyv szerzője végleges megoldásra törekedne, korabeli források és konkrét néprajzi kutatások alapján hipotetikusan arra a következtetésre jut, hogy a magyarok azért vehették fel ilyen gyorsan a keresztény vallást, mert mitológiájuk és hitviláguk közel állt a kereszténységhez. Szimokrata Theofilaktoszra hivatkozva megállapítja, hogy a Napot és a tüzet imádták, de csak a világot teremtő Istenhez imádkoztak. Kijelenti, hogy eredeti vallásuk leglényegesebb eleme, az egyistenhit volt, amely a kereszténységnek is az alapja. A Napimádat Nyitra környékén korunkban is része az ott élő magyarok szokásrendszerének és hiedelemvilágának, például a nyári napforduló ünneplésénél. A Napon keresztül imádták az egyetlen Teremtőt, mivel a Nap az isteni természet földközeli megnyilvánulása. Emellett rámutat, hogy a következő időszakban a Szent Koronával megkoronázott uralkodók olyan széleskörű apostoli hatalmat gyakorolhattak, hogy az esztergomi érseket a pápa képviselőjének, azaz prímásnak nevezték ki nemcsak Magyarországon, hanem az egész keresztény világban. Felmerülhet tehát a kérdés, hogy egy pogány népségnek az uralkodója gyakorolhatott-e ilyen messzemenő hatalmat abban a reményben, hogy alattvalói majd egy napon áttérnek a keresztény hitre?

A következő, harmadik fejezet időrendi sorrendben mutatja be az olvasónak Vazul tragédiájának irodalmi ábrázolásait. A szerző azzal indokolja az elhatározását, hogy a szépirodalmat is bevonja a tudományos szövegbe, mert szerinte a művészi tipizáció az emberi lét legjellemzőbb vonásait egyesíti magában. Az esztétikai ábrázolás az ember alkotta valóság ellentmondásos harmóniájának fontos eszköze. A művész ábrázolni tudja a gögös alázatot és az elrejtett büszkeséget; ábrázolni tudja a vérző sebekkel való nevetést, ábrázolni tudja a fájdalmat, amely mindig nagyobb az embernél, akinek mégis bele kell, hogy férjen a szívébe. Mindenesetre bele tartozik vérző szemével távlatokba látó Vászoly, ahogy azt a könyv borítóján a művész megfestette. A fejezet tartalmazza a rendelkezésre álló irodalmi művek – történelmi regények, elbeszélések, versek és zeneművek – kivonatait, kritikáit vagy egyéb értékeléseit a XVI. századtól napjainkig.

A negyedik fejezet részletesebben foglalkozik István és Vazul kapcsolatával, és a rendelkezésre álló történelmi dokumentumok és egyéb forrásanyagok alapján megpróbálja

rekonstruálni Vazul nyitrai tartózkodásának és tragikus halálának valódi történetét. Maga a trónra készülő István is tartózkodott egy ideig Nyitra várában, és onnan mozgósította csapatait Koppány felkelésének leverésére, akivel Veszprém közelében meg is ütközött. Koppányt ott legyőzték és felnényelték. Ez az esemény kellően ismert az olvasó számára és látszólag nem érinti a könyv tárgyát. Nagyobb figyelmet kap Nyitra központi szerepe Nyitra vármegye és a püspöki székhely körülményeinek megalapozásánál. Figyelmet szentel Zoerárd-András és Benedek érkezésének és missziós tevékenységének, valamint István felesége, Gizella Nyitrán való tartózkodásának. István királlyá koronázása után, fia Imre lett az utódja, aki elfoglalta a hozzá tartozó hercegséget. De ő valószínűleg a Biharit, mivel a hagyomány szerint, a közelében lezajlott vadászat közben érte őt a halálos baleset. Ha nem került volna sor erre a váratlan tragédiára, Imre egy dicsőséges életpályára is számíthatott, sőt még a Német-római Birodalom császári koronáját is elnyerhette volna. Talán ez volt a tüske Gizellával a királyi udvarba jött rosszindulatú idegen főurak szemében. A könyv szerzője részletesen szembesíti az egyes tudósok véleményét, akik különbözőképpen értelmezik Vászoly bebörtönzésének és későbbi megvakításának okait. E véleményeknek a skálája igen változatos: Vászoly összeesküvést szőtt István ellen, hogy elfoglalhassa a trónt, mi több, részt vett Imre elleni merényletben is; ezzel szemben egyesek Gizellát látják a tett mögött, aki a trónt akarta biztosítani támogatója, Orseolo Péter számára. Vannak olyan vélemények, amelyek szerint István nővére, aki Orseolo Péter anyja volt, állt az összeesküvés mögött. Vászoly származása kérdése körül is több változat létezik – a hivatalos vélemény szerint Mihály fiaként közvetlenül Árpád ágából származik. Fennáll azonban az a lehetőség is, hogy a már említett Koppány fia lehetett, aki az István elleni lázadást szervezte. Ez az érdekes hipotézis régebben az egyes egyháztörténészek körében is felbukkant, és időről időre reneszánszát éli. Vászoly három fia, András, Béla és Levente külföldre menekült. Később ketten közülük, András és Béla, valamint három unokája, Salamon, Géza és László, magyar királyok lettek. Közülük a leghíresebb, a legendás lovagkirály, Szent László, akinek alakja ma is szerepel Nyitra megye címerében, Vászoly unokája, tehát vér szerinti leszármazottja.

Az utolsó, ötödik fejezetben, amelynek címe „Adalékok Koppány és Vászoly tragikumához”, olyan érdekes adatokat mutat be, amelyek látszólag nem kapcsolódnak a témához, de valójában szerves részét képezik és kiegészítik azt. Amikor Szent István szembesült azzal, hogy utódlási tervei meghiúsultak, két fontos lépésre szánta el magát. Az első az volt, hogy megengedte Vászoly fiainak, hogy elhagyják az országot. Ezzel Árpád vérvonalát akarta megmenteni. Ha ugyanis ők is eltűnének, megnyílna az út az idegenek előtt a trón elfoglalására. Másrészt, mint hívő keresztény, aki minden cselekedetét Istennek szentelte, *„fogadalom s felajánlás útján szüntelen imáiban magát és királyságát az örökszűz istenanya, Mária gyámsága alá helyezte, kinek tisztelete s dicsősége a magyarok közt oly nevezetes, hogy nyelvükön még e szűz mennybevitelének ünnepét is, tulajdonnévének hozzátétele nélkül, csak Királyné napjának emlegetik.”* Ezzel a cselekedetével jelképesen átadta neki a Szent Koronát. Szent István halála után rokona, Orseolo Péter lépett a királyi trónra. Ő azonban nem Árpád vérvonalából származott, ezért csak az összes férfi leszármazott kihalása után kerülhetett a trónra. Nemcsak a széles néptömegek, de a korabeli arisztokrácia sem ismerte el őt, mivel szerintük úgy került a trónra, hogy megvakította Vazult és száműzetésbe küldte fiait. A nép elűzte Pétert az országból, és saját uralkodókat, köztük a megvakított Vazul két fiát és három unokáját ültetett a királyi trónra. Ezek közül a legkiemelkedőbb a már említett I. (szent) László volt, aki 1083-ban boldoggá avatta Istvánt, fiát, Imrét, valamint a két zobori remetét, Andrást és Benedeket, mert a kolostor szerzetesei szerepet játszhattak Vászoly fiainak kimenekítésében. Őt, I. László királyt 1192-ben III. Celesztin pápa szentté avatta.

A cselekményhez nyilvánvalóan az is hozzá tartozik, hogy az Isztambulba látogató turisták nagy részének fogalma sincs arról, hogy az egykori bizánci keresztény Hagia Szophia székesegyházban található egy mozaikkép, amely Szent Piroskát, Szent László lányát ábrázolja,

akit az ortodox keresztények Szent Eiréné néven ismernek. Ő a bizánci trónörökös és későbbi császár, II Ioannész Komnénosz felesége volt.

A felnagyelt Koppány és a megvakított Vazul – két dacos magyar – örök szimbólumai maradnak annak a közösségnek, amely Istvánnal ellentétben nem Nyugatra, hanem Keletre tekint, amelynek vére valóban a távoli múlt álmait, a távoli sztyeppék életét keresi, de amely, ha kell, képes csatlakozni a krisztusi békemisszió közösségéhez és annak védelméhez.

Csámpai Ottó: Vászoly könnye – Vazul nyitrai herceg tragédiája.

Püski Kiadó, Budapest 2024, keménykötésű, A4 formátum, 160 oldal, ISBN 978-963-302-383-9

Borítótervet Kaltenecker Dóra festménye alapján Földessy Rita készítette.

A könyv hátlapján szereplő ajánlás Földessy László munkája.